

CONSIDERAȚII PRIVIND VALOAREA TERAPEUTICĂ A UNOR DIURETICE DE ORIGINE VEGETALĂ ÎNTREBUINȚATE ÎN MEDICINA POPULARĂ ROMINEASCĂ

G. Rácz, Carolina Lázár-Szini

„Medicina populară este originea
sau mama medicinei științifice“
(V. Gomoiu)

Diureticele sînt larg întrebuințate în medicina populară din țara noastră, în diferite boli renale, în unele afecțiuni cardiace și hepatice precum și în stări febrile însoțite de oligurie.

Pe lângă diureticele de origine animală, ca fierea de urs (*Lange*, citat după *Rațiu*, 31), ceaiul de albine uscate (*Leon*, 21), există și o serie de plante întrebuințate în acest scop. În studiul de față ne-am propus să trecem în revistă leacurile populare utilizate ca diuretice, făcînd considerații asupra valorii lor terapeutice.

Datele referitoare la întrebuințarea în medicina populară a unor produse vegetale ca diuretice sînt cuprinse într-un tabel (în colecția autorilor), cuprinzînd 80 de specii de plante, cu menționarea denumirii populare, cunoscută de localnicii care o întrebuințază, cu indicarea părții folosite, a modului și scopului întrebuințării, a regiunii de unde provine culegerea și a autorului care o relatează.

Analizînd din punct de vedere medico-istoric materialul adunat de noi, putem constata că gama diureticelor întrebuințate de medicina populară este aproape tot atît de vastă pe cît de veche este întrebuințarea lor în etnoiatria romînească.

O serie de documente vechi de interes medico-istoric relatează despre plante cu efect diuretic întrebuințate în popor, sau ne dau indicații cu privire la denumirea populară a bolilor în care acestea erau întrebuințate. Astfel *Samarian* (33) enumără mai multe manuscrise istorice și medicale datînd din secolele XVII și XVIII bogate în date referitoare la plante de leac și termeni medicali — în care bolile renale și uropoetice apar sub denumirea de dropică, hidropică, patimile rărunchilor, bolile bășicii, oprirea udului, ieșirea cea grea a udului etc.

Unele din plantele medicinale din colecția noastră — de ex. pelinul, pirul, bozul, socul, urzica, etc. — pot fi întîlnite în medicina secolelor XVII și XVIII în tratamentul afecțiunilor cardiace („dureri de inimă”) și ale „junghiului”. Efectul lor terapeutic era probabil în multe cazuri în legătură cu diureza pe care o provocau.

Despre diureticele populare de origine vegetală întrebuințate de rominii din Țara Birsei găsim o serie de relatări interesante în lucrarea medicului brașoveanu *Martinus Lange* (1753—1792) intitulată „*Recensio remediorum praecipuum Transylvanis domesticorum*” din anul 1788. *Lange* relatează că în hidropizie, în ascită se folosesc: mălură, iarbă fiarelor, boz, soc, pătrunjel, ienupere, linte comună etc.

Medicul tirgu-mureșean *Mátyus István* (1725—1802) în lucrarea sa „*O és Új diaetetica*” (Dietetica veche și nouă) apărută între anii 1786—1793 semnaleză întrebuințarea de către popor în scopuri diuretice a ienuperelor, a nalbei și a năutului.

De la începutul secolului al XIX-lea ne parvin o serie de informații deosebit de bogate despre diureticele populare, relatate de savantul dr. *Constantin Caracăș* (1773—1828) în lucrarea sa „Topografia Țării Rominești” apărută în 1830. Astfel după *Caracăș* cele mai uzitate diuretice de origine vegetală ar fi în Muntenia: godinii, harbuții, leușteanul, ridichile, hreanul, ienuperele, pirul etc.

Cam din același timp datează și informațiile provenind din lucrarea capitală a lui *Costache Vîrnav* (1806—1870): „Rudimentum Physiographiae Moldaviae” tipărită în 1836. În opera medicului moldovean sînt semnalate ca diuretice terebentina, fasolea, nohotul și ienuperele.

Un bogat material de folclor medical a fost adunat de către *Leon* (21), *Laugier* (20), *Gomoiu* (15), *Borza* (4, 5), *Butură* (6), *Stanciu* (34) și alții. Dintre aceste lucrări relevăm opera eminentului naturalist *Leon* (1862—1931), unul dintre fondatorii parazitologiei din țara noastră și adept convins al teoriilor evoluționiste, intitulată: „Istoria naturală medicală a poporului român” (1903). Lucrarea — remarcabilă atît în ceea ce privește bogăția ei în descrierea procedeeelor populare empirice, cît și în expunerea sistematică a materialului adunat, — conține date ample despre reputele diuretice de origine vegetală din medicina populară romînească, ca: bozul, coada minzului, degetarița, holera, ienuperele, mătătoarea, păpușoiul, pătrunjelul, pirul, sudoarea calului, talpa gîștei, iarba iui Tatin, urzica mare.

Și în ultimele decenii s-a adunat un bogat material folcloristic medical. Institutul de istoria medicinei din Cluj, începînd din anul 1921 desfășoară o activitate continuă și rodnică în valorificarea folclorului medical român”. Bazîndu-se pe recunoașterea faptului că „în milenara experiență a poporului pot fi descoperite multe grăunțe de aur” (*Bologa*), tinerii colaboratori ai acestui institut (*Duma*, 9, *Banța* 1, *Păcurariu* 27, *Galan* 14, *Petca* 28, *Moțiu* 24) au adunat și în timpul din urmă un material etnografic prețios.

Urmărind răspîndirea remediilor noastre populare în medicina empirică din alte țări, putem constata că o serie de plante sînt cunoscute și de alte popoare. Astfel *Fischer* (12) menționează utilizarea în Elveția în aceleași scopuri ca și la noi a mesteacănului, a urzicii, a turtei (*Carlina acaulis*), a sunătoarei, a păpădiei. După *Kroebler* (19) proprietățile diuretice ale plantei *Leonurus cardiaca* au fost cunoscute încă de *Matthiolus* (1563); florile de soc sînt utilizate în Germania datorită proprietăților diuretice încă din evul mediu; sparanghelul a fost întrebuintat încă înainte erei noastre. *Fournier* (13) menționează utilizarea în Franța a urzicii moarte, a leușteanului, a pelinului. În studiul lui *Nosal* (26) privind utilizarea plantelor în medicina populară din U.R.S.S. apar ca diuretice rizomii de pir, rădăcinile de brusture, mătasea de porumb, semințele de morcov. În tratatul de medicină populară comparată a lui *Hovorka* și *Kronfeld* (17) se menționează între altele fructele de măcieș, iarba de sunătoare, boabele de ienupăr, frunzele de pătrunjel, ca fiind utilizate de bavarezi, slovaci etc. Toate aceste produse vegetale sînt citate ca diuretice în diferite părți ale țării noastre.

Este de remarcant însă că în medicina populară romînească se cunosc o serie de plante care nu se utilizează în alte țări.

Astfel folosirea fructelor de holeră (*Xanthium spinosum*, citate de *Leon* din Botoșani), a rădăcinilor de alun (*Corylus avellana*, citate de *Banța* din comuna Fărcașu, regiunea Oltenia), a părților aeriene de zămoșită (*Hibiscus trionum*, citate de *Feszt* și colab. din împrejurimile orașului Tirgu-Mureș), a rădăcinii de iarbă băloasă (*Centaurea austriacă*, citată de *Butura* din comuna Sohodol, regiunea Brașov) nu sînt menționate în literatura de folclor medical din alte țări. Sînt răspîndite și amestecurile de produse vegetale. *Leon* (12) descrie că la Giurgiu

* Ne exprimăm și pe această cale mulțumirile noastre profesorului dr. *Valeriu Bologa*, om de știință emerit, pentru prețioasele indicații și pentru bogatul material documentar pe care ni l-a pus la dispoziție.

se practică utilizarea în dropică (hidropizie) a unui decoct de mutătoare (Bryonia dioica) împreună cu curpen (Clematis vitalba), cinci degete (Potentilla reptans), zburătoare (Epilobium angustifolium), șovîr (Origanum vulgare), drob (Sarothamnus scoparius). Și între acestea apar plante care nu sînt utilizate în alte țări, ca zburătoarea, cinci degete, care împreună cu speciile menționate, indică o dată în plus caracterul original al unor leacuri cunoscute de poporul român, cuoștințe care se bazează pe spirit de observație și o repetată utilizare empirică.

În ce privește întrebuințarea aceluiași plante în terapeuica contemporană, putem menționa drogurile: Rhizoma Graminis, Folia Uvae ursi, Herba Equiseti, Fructus Juniperi, Radix Ononidis, oficinale în ultima ediție a Farmacopeei Romine sau a diferitelor farmacopei moderne. Din fructele de umbelifere, larg răspîndite ca remedii diuretice în medicina noastră populară, se obțin uleiuri volatile ce intră de exemplu în compoziția medicamentului Rowatinex (Köln, R. F. Germană), apreciat în tratamentul și prevenirea litiazei renale.

Inercind să interpretăm modul de acțiune al leacurilor populare, vom putea distinge următoarele categorii mari. Unele produse vegetale exercită un efect diuretic acționînd direct asupra secreției renale (de ex. fructele de ienupere, rădăcinile de osul iepurelui) sau prezintă o acțiune spasmolitică (de ex. fructele de umbelifere), valoroasă în litiaza renală. Altele acționează asupra cordului (de ex. rădăcinile de spînz). La majoritatea leacurilor populare principiile active aparțin grupei uleiurilor volatile (Anethum graveolens, Daucus carota, Foeniculum vulgare, Petroselinum sativum, Apium graveolens, Juniperus communis, Origanum vulgare), a saponozidelor (Equisetum arvense, Eryngium planum, Ononis spinosa) sau a flavonelor (Hypericum perforatum, Polygonum aviculare). Este de remarcat că între diureticele populare de origine vegetală nu întîlnim produse cu acțiune puternică, toxică.

În afară de întrebuințările considerate ca raționale și care impun o verificare experimentală, în medicina populară se pot întîlni și întrebuințări care nu conțin elemente reale. Astfel Caracaș (citată după Samarian, 32) menționează că foile de boz se utilizează sub formă de cataplasma pentru hidropici. De asemenea, folosirea externă a tacinului, menționată de Leon (21), în Transilvania „în orice dureri de rinichi” nu poate fi considerată ca rațională.

Controlînd în experiențe pe animale (șobolani) acțiunea diuretică a unor produse din colecția noastră, am putut constata că extractele de frunze de Vaccinium vitis idaeae nu prezintă nici o acțiune diuretică. Acest drog (Folium Vitis idaeae), oficial în Farmacopeea Romină, exercită însă un efect antiseptic la nivelul căilor urinare. De asemenea nu am putut confirma acțiunea diuretică a frunzelor de mesteacăn care sînt valoroase numai în primele faze ale dezvoltării, primăvara timpuriu, înainte de a ajunge la dimensiunile definitive.

În unele cazuri utilizarea ceaiurilor diuretice este contraindicată ca formă medicamentoasă, dat fiind că se introduce în organism o cantitate prea mare de lichid. Utilizarea unor forme farmaceutice raționale, de exemplu a extractelor uscate sau a tincturilor ar putea înlătura acest inconvenient.

În vederea valorificării acțiunii diuretice a unor remedii folosite în medicina noastră populară, un colectiv al Institutului de medicină și farmacie din Tîrgu-Mureș a urmărit efectul diuretic și saluretic al părților aeriene de zămoșită, al semințelor de pepeni verzi, al cozilor de cireșe și al mătăsii de porumb.

Părțile aeriene de zămoșită (Hibiscus trionum) sînt folosite în raionul Tîrgu Mureș în boli de rinichi. În literatura de specialitate nu este menționată această utilizare. Feszt și colab. (10) efectuînd experiențe pe șobolani au stabilit că indicele diuretic de 1,44 pe care l-au obținut cu un extract din frunzele acestei plante, depășește valorile înregistrate la substanța de referință, teofilina, care în aceleași condiții în doze uzuale, a avut un indice diuretic de 1,28. Salureza cea mai pronunțată a fost obținută în cazul extractelor preparate din tulpini și

anume 1,5 privind ionii de potasiu, 2,2 privind ionii de sodiu și 2,0 în cazul ionilor de clor. Aceste valori sînt favorabile din punct de vedere terapeutic, excreția de sodiu fiind mult mărită față de excreția de potasiu.

Semintele de pepeni verzi (harbuzi) sînt folosite în mai multe localități din țară, fiind citate de *Gomoiu* (15). Am reîntîlnit acest remediu popular în raionul Tîrgu-Mureș. În experiențe pe animale, cele mai active s-au dovedit a fi infuziile de 4—5% cu un indice diuretic relativ mic, de 1,15. Cozile de cireșe sînt larg utilizate în medicina populară pe tot cuprinsul țării. Lipsesc însă cercetările experimentale. *Feszt* și *colab.* (11) au demonstrat că cea mai pronunțată diureză se înregistrează în cazul infuziilor de 1%. Mătasea de porumb este de asemenea unul din produsele cele mai larg răspîndite în medicina empirică. Infuzia de 2%, concentrația cea mai potrivită, a avut un indice diuretic de 1,3. La toate cele trei produse din urmă favorizarea excreției ionilor de sodiu și de clor este semnificativă. Indicele saluretic privind sodiul este cuprins între 1,50—1,68, la clor de 1,35—1,47. Indicele saluretic referitor la potasiu este în jurul valorii 1. (1,01—1,19). Rezultatele obținute indică posibilitatea utilizării acestor produse în scopuri terapeutice. Drocurile *Stipites Cerasorum* și *Stygmatia Maydis* au fost prevăzute pentru viitoarea ediție a Farmacopeei Romîne.

Acțiunea diuretică a plantelor *Borago officinalis* și *Parietaria officinalis* a fost confirmată de *Niculescu* și *colab.* (25).

Problema diureticelor populare de origine vegetală, în condițiile sistemului socialist de ocrotire a sănătății, necesită o abordare diferită de cea din trecut. Remediile populare, administrate fără indicațiile medicului, sînt arme cu două tăișuri. Aprecierea justă a valorii diureticelor populare constă în elucidarea, respectiv infirmarea presupusei lor acțiuni terapeutice, pe baza cercetărilor farmacodinamice. În felul acesta medicina populară reprezintă o rezervă practic inepuizabilă a medicinei științifice.

Sosit la redacție: 18 iunie 1964.

Bibliografie

1. BANȚA I.: Material etnoiatic din comuna Farcașu (raionul Oltețu, regiunea Oltenia), I.M.F. Cluj (1962), Teză;
2. BOLOGA V.: Tribuna (1958), 35, 8;
3. BOLOGA V., ELEKES E., VASIADI A.: Studii și cercetări de medicină, Cluj (1961), 12, 169;
4. BORZA AL.: Bul. grădinii botanice și al muzeului botanic al Univ. Cluj (1936), 16, 3;
5. BORZA A., BUTURA V.: Sudhoffs Archiv. Leipzig (1958), 31, 81;
6. BUTURA V.: Bul. grădinii botanice și al Muzeului botanic al Univ. Cluj (1935), 15, 219;
7. COICIU E., RĂCZ G.: Plante Medicinale și Aromatice. Editura Academiei R. P. Romînă, București (1962);
8. CRĂINICEANU C.: Nomenclatura romîno-latină din istoria naturală. Convorbiri literare (1889), 4, 5, 6 și (1890) 10, 11, 12;
9. DUMA V.: Material etnoiatic din raionul Cluj (comuna Lunca de Jos), I.M.F. Cluj (1963), Teză;
10. FESZT GH., RĂCZ-KOTILLA E., BÉRCZI I., RĂCZ G.: Farmacia, (1962), 10, 11, 651;
11. FESZT GH., RĂCZ-KOTILLA E., RĂCZ G.: Revista Medicală (1964), 2, 10, 185—187;
12. FISCHER E.: Unsere Heilpflanzen. Müller-Verlag, Zürich (1941);
13. FOURNIER P.: Plantes Médicinales et Vénéneuses de France. Le Chevalier, Paris (1947);
14. GALAN DORINA LIA: Material etnoiatic din raionul Rădăuți, I.M.F. Cluj (1962), Teză;
15. GOMOIU V.: Mișcarea Medicală Romînă (1943), 16, 307;
16. GRIGORIU-RIGO GR.: Medicina poporului. Academia Romînă (1907);
17. HOVORKA V. D., KRONFELD A.: Vergleichende Volksmedizin, Stuttgart, Streche-Schröder Verlag (1909);
18. ILIEȘ G., RĂCZ G.: Comunicări de botanică (1960), 207;
19. KROEBER L.: Das neuzeitliche Kräuterbuch. Hippokrates-Verlag, Stuttgart-Leipzig (1937);
20. LAUGIER GH.: Contribuțiuni la etnografia medicală a Olteniei. Ed. Scrisul Romînesc, Craiova (1925);
21. LEON N.: Istoria Naturală Medicală. Analele Academiei Romîne (1903), 25;
22. MÁTYUS I.: Ó és új diatetika, Pozsony (1786—1793), 1—6;
23. MORARIU T.: Freamătul Școalei, Cluj (1937), 11—12;
24. MOTIU C.: Material etnoiatic din comunele Lupești, Curtici, Madarat de lângă Arad, I.M.F.

Cluj (1961), Teză; 25. NICULESCU GH., GUȚA A., AVRAM L., BALAȘ S.: A doua sesiune științifică I.M.F. București (1956), 583; 26. NOSAL M. A., NOSAL I. M.: Lekarstvennie rastenia i sposobi ih primeneniia v narode. Gosmedizdat U.S.S.R. Kiev (1959); 27. PĂCURARU T.: Spicuri de folclor medical și plante de leac noi, des folosite în medicina populară a satelor din jurul orașului Ocna-Mureș (raion Aiud, Reg. Cluj), I.M.F. Cluj (1961), Teză; 28. PETCA A. GH.: Material de etnografie medicală și folclor medical din Satul nou de jos (Reg. Maramureș) cu un adaos asupra buruienilor de leac ale lui Pinteza Viteazul, I.M.F. Cluj, (1962), Teză; 29. POPESCU GH. A.: Terapeutica populară în patologia externă. Univ. Cluj (1927), Teză; 30. RÁCZ G.: Farmacia (1960), 8, 97; 31. RAȚIU I.: Martini Lange „Reccensio remediorum”. Univ. Cluj (1932), Teză; 32. SAMARIAN P. P.: O veche monografie sanitară a Munteniei „Topografia Țărei Românești” de dr. C. Caracaș, Univ. București (1937), Teză; 33. SAMARIAN GH. P.: Medicina și Farmacia în trecutul românesc (1382—1775), Călărași, Ialomița, Tipografia modernă; 34. STANCIU V.: Comparație între întrebuințarea populară și cea oficială a câtorva plante folosite în medicina populară românească. Univ. Cluj (1933), Teză; 35. VAJKAI A.: Népi orvoslás a Borsa-völgyében, Kolozsvár, Erdélyi Tudományos Intézet (1943); 36. ZITTI R., BOJOR O., RETEZEANU M., TARPO E.: Die Erkennung der in der Rumänischen Volksrepublik wild wachsenden Heilpflanzen und Untersuchungen auf dem Gebiet ihrer Verwendung in der Volksmedizin. Internationale Tagung für Arzneipflanzenforschung, Sofia (1963).